

André Gorz

Γράμμα στη Ντ.

Ιστορία ενός έρωτα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΣΑΝΤΡΑ ΒΡΕΤΤΑ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΗΤΣΟΣ

ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2008

André Gorz
Lettre à D.

© édition Galilée, 2006

© για την ελληνική γλώσσα, 2008, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Σχεδιασμός έκδοσης και εξωφύλλου: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση: Μητρόπολις ΑΕ

Βιβλιοδεσία: Ευ. Ανδροβικ

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Φωκιανού 7, 116 35 Αθήνα,

τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-6691-26-3

Γίνεσαι ογδόντα δύο χρονών. Έχεις κοντύνει έξι εκατοστά, ζυγίζεις όλο κι όλο σαράντα πέντε κιλά και είσαι ακόμα όμορφη, γοητευτική και επιθυμητή. Πάνε πια σαράντα οχτώ χρόνια που ζούμε μαζί και σε αγαπώ περισσότερο από ποτέ. Νιώθω και πάλι μέσα στο στήθος ένα σπαρακτικό κενό που μονάχα η ζεστασιά του κορμιού σου πάνω στο δικό μου το γεμίζει.

Έχω ανάγκη να σου ξαναπώ αυτά τα απλά πράγματα προτού θίξω τα ζητήματα που με βασανίζουν εδώ και λίγο καιρό. Γιατί είσαι τόσο λίγο παρούσα σε ό,τι έγγραφα την εποχή που η ένωσή μας ήταν το σημαντικότερο πράγμα στη ζωή μου; Γιατί στο *Le Traître*¹ δίνω μια λανθασμένη εικόνα σου, που σε παραμορφώνει; Το βιβλίο αυτό έπρεπε να δείχνει πως η δέσμευσή μου απέναντί σου

ήταν η αποφασιστική καμπή που μ' έκανε να θέλω να ζήσω. Γιατί τότε δεν αναφέρεται ο εξάισιος έρωτας που είχαμε αρχίσει να ζούμε επτά χρόνια νωρίτερα; Γιατί δεν λέω τι με σαγήνεψε σε σένα; Γιατί σε παρουσί-ασα σαν ένα αξιολύπητο πλάσμα «που δεν γνώριζε κανέναν, που δεν μιλούσε λέξη γαλλικά, που χωρίς εμένα θα ήταν χαμένο», ενώ είχες τους δικούς σου φίλους, συμμετείχες σ' ένα θίασο της Λωζάνης και στην Αγγλία σε περίμενε ένας άντρας αποφασισμένος να σε παντρευτεί;

Δεν πραγματοποιήσα στ' αλήθεια την εξε-ρεύνηση σε βάθος που είχα σκοπό να κάνω όταν έγραφα το *Le Traître*. Μένουν ακόμα πολλά πράγματα να καταλάβω, να ξεκαθαρίσω. Χρειάζεται να ανασυνθέσω την ιστορία του έρωτά μας για να κατανοήσω όλο το νόημά της. Αυτή μας έκανε να γίνουμε αυτοί που είμαστε, ο ένας μέσα από τον άλλον και ο ένας για τον άλλο. Σου γράφω για να κατα-λάβω τι έζησα, τι ζήσαμε μαζί.

Ο έρωτάς μας άρχισε μαγικά, σχεδόν κεραυ-νοβόλα. Τη μέρα που γνωριστήκαμε, ήσουν περιτριγυρισμένη από τρεις άντρες που ήθε-λαν να σε πείσουν να παίξεις πόκερ. Είχες

πλούσια χαλκοκάστανη κόμη, αλαβάστρινη επιδερμίδα και τη χαρακτηριστική ψιλή φωνή των Βρετανίδων. Είχες έρθει πρόσφατα από την Αγγλία, και ο καθένας από τους τρεις άντρες προσπαθούσε, με στοιχειώδη αγγλικά, να μονοπωλήσει την προσοχή σου. Κυριαρχούσες, απερίγραπτα witty², ωραία σαν όνειρο. Όταν διασταυρώθηκαν οι ματιές μας, σκέφτηκα: «Δεν έχω καμιά πιθανότητα μαζί της.» Αργότερα έμαθα πως ο οικοδεσπότης μας σε είχε προειδοποιήσει για μένα: «He is an Austrian Jew. Totally devoid of interest.»³

Ένα μήνα αργότερα, σε συνάντησα στο δρόμο, γοητευμένος από τον τρόπο που βιάδιζες σαν χορεύτρια. Μετά, τυχαία ένα βράδυ, σε είδα από μακριά να φεύγεις από τη δουλειά σου και να κατηγορίζεις το δρόμο. Έτρεξα να σε προλάβω. Περπατούσες γρήγορα. Είχε χιονίσει. Το παγωμένο ψιλόβροχο είχε σγουρύνει τα μαλλιά σου. Χωρίς να το πολυπιστεύω, σου πρότεινα να πάμε για χορό. Είπες απλώς ναι, why not. Ήταν 23 Οκτωβρίου 1947.

Τα αγγλικά μου ήταν αδέξια αλλά υποφερτά. Είχαν βελτιωθεί χάρη σε δυο αμερικάνικα μυθιστορήματα που είχα μόλις μεταφράσει για τις εκδόσεις Marguerat. Σ' αυτή την πρώτη έξοδο, κατάλαβα ότι, στη

διάρκεια του πολέμου και μετά, είχες διαβάσει πολύ: Βιρτζίνια Γουλφ, Τζορτζ Έλιοτ, Τολστόι, Πλάτωνα...

Μιλήσαμε για τη βρετανική πολιτική, για τις διάφορες τάσεις μέσα στο Εργατικό Κόμμα. Διέκρινες αμέσως το σημαντικό από το δευτερεύον. Μπροστά σ' ένα πολύπλοκο πρόβλημα, η απόφαση που έπρεπε να πάρεις σου φαινόταν πάντα προφανής. Είχες ακλόνητη εμπιστοσύνη στην ορθότητα τις κρίσης σου. Από πού αντλούσες τη σιγουριά σου; Είχες, ωστόσο, κι εσύ χωρισμένους γονείς: τους άφησες νωρίς, τον ένα μετά τον άλλο· έζησες τα τελευταία χρόνια του πολέμου μόνη μαζί με τον Τάλμπι, το γάτο σου, με τον οποίο μοιραζόσουν τις μερίδες από το συσσίτιο. Τελικά, εγκατέλειψες τη χώρα σου για να εξερευνήσεις άλλους κόσμους. Τι ενδιαφέρον μπορεί να έβρισκες σ' έναν απένταρο Austrian Jew;

Δεν καταλάβαινα. Δεν ήξερα ποιοι αόρατοι δεσμοί μάς συνδέανε. Δεν σου άρεσε να μιλάς για το παρελθόν σου. Σιγά σιγά θα κατανοούσα ποια θεμελιώδης εμπειρία μάς έφερε εξαρχής τον ένα κοντά στον άλλο.

Ξαναβρεθήκαμε. Πήγαμε πάλι να χορέψουμε. Είδαμε μαζί τα Φλογισμένα νιάτα⁴ με

τον Ζεράρ Φιλίπ. Υπάρχει στο έργο μια σκηνή όπου η ηρωίδα ζητά από τον σερβιτόρο να αλλάξει ένα μισοτελειωμένο πια μπουκάλι κρασί, γιατί, ισχυρίζεται, μυρίζει φελλό. Ξεσηκώσαμε το ίδιο κόλπο σ' ένα χορευτικό κέντρο και ο σερβιτόρος, αφού εξέτασε το κρασί, αμφισβήτησε τη διαπίστωσή μας. Μπροστά στην επιμονή μας υποχώρησε, αλλά μας προειδοποίησε: «Μην ξαναπατήσετε ποτέ εδώ!» Θαύμασα τη ψυχραιμία και την άνεσή σου. Σκέφτηκα: «Είμαστε φτιαγμένοι ο ένας για τον άλλο.»

Μετά την τρίτη ή την τέταρτη έξοδό μας, επιτέλους σε φίλησα.

Δεν βιαζόμασταν. Έγδυσα το σώμα σου προσεκτικά. Ανακάλυψα –σε μια θαυμαστή σύμπτωση της πραγματικότητας με τη φαντασίωση– την Αφροδίτη της Μήλου με σάρκα και οστά. Η αλαβάστρινη λάμψη του λαιμού σου φώτιζε το πρόσωπό σου. Έμεινα ώρα να θαυμάζω, αμίλητος, αυτό το θαύμα σφριγηλότητας και απαλότητας. Κατάλαβα μαζί σου πως η ηδονή δεν είναι κάτι που το παίρνουμε ή το δίνουμε. Είναι τρόπος να δίνεσαι και να ζητάς το δόσιμο του άλλου. Δοθήκαμε ο ένας στον άλλο ολοκληρωτικά.

Τις επόμενες εβδομάδες βρισκόμασταν σχεδόν κάθε βράδυ. Μοιράστηκες μαζί μου τον παλιό ξεχαρβαλωμένο καναπέ που μου χρησίμευε για κρεβάτι. Είχε φάρδος μόνο εξήντα εκατοστά και κοιμόμασταν σφιχταγκαλιασμένοι. Εκτός από τον καναπέ, στο δωμάτιό μου δεν υπήρχαν παρά μια βιβλιοθήκη από σανίδες και τούβλα, ένα τεράστιο τραπέζι γεμάτο χαρτιά, μια καρέκλα κι ένα ηλεκτρικό μάτι. Ο ασκητισμός μου δεν σου φαινόταν παράξενος. Εμένα δεν μου φαινόταν παράξενο που τον δεχόσουν.

Προτού σε γνωρίσω, δεν είχα περάσει ποτέ πάνω από δύο ώρες με μια κοπέλα χωρίς να βαρεθώ και να της το δείξω. Αυτό που με μάγευε με σένα, ήταν ότι με οδηγούσες σ' έναν άλλο κόσμο. Οι αξίες που ήταν κυρίαρχες στην παιδική μου ηλικία δεν είχανε εκεί ισχύ. Ο κόσμος αυτός με γοήτευε. Μπαίνοντας μέσα του, μπορούσα να δραπετεύσω, χωρίς υποχρεώσεις, χωρίς να ανήκω πουθενά. Με σένα ήμουν αλλού, σ' έναν τόπο ξένο, ξένο σε μένα τον ίδιο. Μου πρόσφερες διέξοδο σε μια ανώτερη διάσταση ετερότητας – σ' εμένα που απέρριπτα πάντα κάθε ταυτότητα και πρόσθετα ταυτότητες την μια πάνω στη άλλη χωρίς καμιά να είναι δική μου. Μιλώντας σου

αγγλικά, έκανα δική μου τη γλώσσα σου. Συνεχίζω μέχρι σήμερα να σου απευθύνομαι στα αγγλικά, ακόμα κι όταν μου απαντάς στα γαλλικά. Τα αγγλικά, που τα ήξερα κυρίως από εσένα και τα βιβλία, ήταν για μένα από την αρχή σαν μια ιδιωτική γλώσσα που προστατεύει τη σχέση μας από την εισβολή των κοινωνικών κανόνων που μας περιβάλλανε. Είχα την αίσθηση ότι οικοδομούσα μαζί σου έναν κόσμο προστατευμένο και προστατευτικό.

Αυτό δεν θα μπορούσε να είχε γίνει αν είχες έντονο αίσθημα εθνικής ταυτότητας, βαθιές ρίζες στη βρετανική κουλτούρα. Αλλά όχι. Κρατούσες για οτιδήποτε βρετανικό μια κριτική απόσταση που δεν απέκλειε τη συνεννοχή με ό,τι σας είναι οικείο. Έλεγα για σένα πως ήσουν μια *export only*, δηλαδή από αυτά τα προϊόντα που είναι μόνο για εξαγωγή και δεν τα βρίσκεις στην ίδια τη Μεγάλη Βρετανία.

Παθιαστήκαμε και οι δύο για το αποτέλεσμα των εκλογών στη Μεγάλη Βρετανία, αλλά γιατί αυτό είχε σχέση με το μέλλον του σοσιαλισμού, όχι του Ηνωμένου Βασιλείου. Για σένα η χειρότερη προσβολή θα ήταν να αποδώσει κανείς στον πατριωτισμό τη θέση που έπαιρνες. Θα είχα άλλη μια απόδειξη γι' αυτό πολύ αργότερα, όταν εισέβαλε ο στρατός

της Αργεντινής στα νησιά Φόκλαντ. Σ' έναν σπουδαίο καλεσμένο, που ήθελε να αποδώσει τη στάση σου στον πατριωτισμό, απάντησες στυφά πως μόνο οι ηλίθιοι δεν μπορούσαν να δουν ότι η Αργεντινή έκανε αυτόν τον πόλεμο για να ξαναδώσει λάμψη στο οικόσημο μιας άθλιας στρατιωτικο-φασιστικής δικτατορίας της οποίας την κατάρρευση θα επιτάχυνε τελικά η νίκη των Βρετανών.

Αλλά προτρέχω. Στη διάρκεια αυτών των πρώτων εβδομάδων με γοήτευε η ελευθερία που είχες απέναντι στην κουλτούρα της πατρίδας σου, αλλά και η ουσία αυτής της κουλτούρας όπως σου είχε μεταδοθεί όταν ήσουν μικρή. Ένας ορισμένος τρόπος να διακωμωδείς τις πιο σοβαρές δοκιμασίες, μια αιδώς μεταμφιεσμένη σε χιούμορ και πάνω απ' όλα τα nursery rhymes⁵ σου αγρίως non-sensical⁶ και σοφά τονισμένα. Για παράδειγμα: «Three blind mice/ See how they run/ They all run after the farmer's wife/ Who cut off their tails with a carving knife/ Did you ever see such fun in your life/ as three blind mice?»⁷

Ήθελα να μου διηγηθείς την παιδική σου ηλικία στην πεζή της καθημερινότητας. Έμαθα πως μεγάλωσες με τον νονό σου, σ' ένα σπίτι με κήπο μπροστά στη θάλασσα, με τον σκύλο

σου τον Τζοκ που έθαβε κόκαλα στα παρτέ-
ρια κι ύστερα δεν μπορούσε να τα ξαναβρεί·
πως ο νονός σου είχε μια συσκευή ασυρμά-
του και κάθε βδομάδα έπρεπε να της ξανα-
φορτίζει τις μπαταρίες. Έμαθα ότι κάθε τόσο
έσπαγες τον άξονα από το τρίκυκλο ποδη-
λατάκι σου γιατί κατέβαινες το πεζοδρόμιο
καβάλα· ότι στο σχολείο έπιασες το μολύβι
με το αριστερό και έπειτα κάθισες πάνω στα
δυο σου χέρια αφηφώντας τη δασκάλα που
ήθελε να σε αναγκάσει να γράφεις με το δεξί.
Ο νονός σου, που είχε κύρος, σου είπε ότι η
δασκάλα ήταν ηλίθια και πήγε να της βάλει
τις φωνές. Κατάλαβα τότε πως η σοβαροφά-
νεια και ο σεβασμός προς την εξουσία θα σου
ήταν πάντα ξένα.

Τίποτα όμως απ' όλα αυτά δεν μπορεί να
εξηγήσει τον αόρατο σύνδεσμο που νιώσαμε
να μας ενώνει από την αρχή. Παρόλο που
είχαμε βαθιές διαφορές, δεν έπαυα να αισθά-
νομαι ότι είχαμε κοινό κάτι θεμελιώδες, κάτι
σαν πρωταρχικό τραύμα – πιο πάνω μιλούσα
για «θεμελιώδη εμπειρία»: την εμπειρία της
ανασφάλειας. Η δική σου δεν ήταν της ίδιας
φύσης με τη δική μου. Δεν έχει σημασία: για
σένα όπως και για μένα σήμαινε πως δεν
είχαμε στον κόσμο μια εξασφαλισμένη θέση.

Θα είχαμε μόνο αυτήν που θα δημιουργούσαμε μόνοι μας. Έπρεπε να αναλάβουμε την ευθύνη της αυτονομίας μας και θα ανακάλυπτα στη συνέχεια πως εσύ ήσουν καλύτερα προετοιμασμένη γι' αυτό από εμένα.

Από πολύ μικρή έζησες μέσα στην ανασφάλεια. Η μητέρα σου είχε παντρευτεί πολύ νέα. Σχεδόν αμέσως αποχωρίστηκε τον άντρα της λόγω του πολέμου του 1914. Μετά από τέσσερα χρόνια, εκείνος γύρισε ανάπηρος πολέμου. Προσπάθησε για κάμποσα χρόνια να συνεχίσει την οικογενειακή ζωή. Τελικά, πήγε να ζήσει σε μια στρατιωτική εστία.

Η μητέρα σου, που όπως δείχνουν οι φωτογραφίες ήταν σχεδόν το ίδιο όμορφη μ' εσένα, γνώρισε άλλους άντρες. Ένας απ' αυτούς, ο οποίος από την αρχή σου παρουσιάστηκε σαν νονός σου, αφού γύρισε τον κόσμο είχε αποτραβηχτεί σε μια μικρή παραθαλάσσια πόλη. Όταν η μητέρα σου σ' έφερε να ζήσεις μαζί του, ήσουν σχεδόν τεσσάρων χρονών. Η σχέση τους όμως δεν κράτησε. Μετά από δυο περίπου χρόνια η μητέρα σου έφυγε και σε άφησε με τον νονό σου, που σου ήταν πολύ αφοσιωμένος.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ερχόταν συχνά να σας δει. Όλες οι επισκέψεις της όμως καταλήγανε σε άγριους καβγάδες ανάμεσα σ' εκείνη και αυτόν που φώναζες «νονό» αλλά που ήξερες, βαθιά μέσα σου, ότι ήταν ο πατέρας σου. Και ο ένας και ο άλλος σου ζητούσαν να πάρεις το μέρος τους εναντίον του άλλου.

Φαντάζομαι τη σύγχυση και τη μοναξιά σου. Σκεφτόσουν ότι αν είναι έτσι ο έρωτας, αν είναι έτσι τα ζευγάρια, προτιμούσες να ζήσεις μόνη και να μην ερωτευτείς ποτέ. Κι επειδή οι καβγάδες των γονιών σου είχαν κυρίως σχέση με τα χρήματα, σκεφτόσουν ότι ο έρωτας, για να είναι αληθινός, πρέπει να αδιαφορεί για το χρήμα.

Από τα επτά σου χρόνια ήξερες πως δεν μπορούσες να έχεις εμπιστοσύνη σε κανέναν ενήλικα. Ούτε στη δασκάλα σου, που ο νονός σου αποκαλούσε ηλίθια· ούτε στους γονείς σου που σε χρησιμοποιούσαν για όμηρο· ούτε στον πάστορα ο οποίος, σε κάποια επίσκεψη στον νονό σου, άρχισε να καταφέρεται εναντίον των Εβραίων. «Μα και ο Χριστός ήταν εβραίος!» του είπες. «Καλό μου παιδί», αποκρίθηκε, «ο Χριστός ήταν ο γιος του Θεού.»

Δεν υπήρχε καμιά θέση για σένα μέσα στον κόσμο των ενήλικων. Ήσουν καταδικασμένη

να είσαι δυνατή γιατί ο κόσμος σου ήταν προσωρινός. Πάντα σε αισθανόμουν δυνατή και μαζί τρωτή στο βάθος. Αγαπούσα τη θαμμένη σου τρωτότητα, θαύμαζα την τρωτή σου δύναμη. Ήμασταν και οι δυο παιδιά της προσωρινότητας και της σύγκρουσης. Ήμασταν φτιαγμένοι για να αλληλοπροστατευόμαστε και από τη μια και από την άλλη. Είχαμε ανάγκη να δημιουργήσουμε μαζί, ο ένας μέσα από τον άλλο, τη θέση στον κόσμο που δεν μας είχε δοθεί από την αρχή. Αλλά, για να γίνει αυτό, έπρεπε ο έρωτάς μας να είναι και ένα διά βίου συμβόλαιο.

Ποτέ άλλοτε δεν τα διατύπωσα όλα αυτά τόσο ξεκάθαρα. Μέσα μου τα ήξερα. Διαισθανόμουν ότι τα ήξερες. Αλλά ο δρόμος ήταν μακρύς μέχρι αυτά τα προφανή της ζωής να εισχωρήσουν στον τρόπο που σκεφτόμουν και ενεργούσα.

Στο τέλος της χρονιάς έπρεπε να χωρίσουμε. Είχα φύγει από την οικογένειά μου όταν ήμουν δεκάξι χρονών· θα την ξανάβλεπα σχεδόν στα είκοσι πέντε μου, όταν τέλειωσε ο πόλεμος. Μου είχε γίνει το ίδιο ξένη με τη χώρα μου. Είχα αποφασίσει να επιστρέψω στη Λωζάνη μετά από λίγες βδομάδες, αλλά εσύ πρέπει να φοβόσουν μήπως με κρατούσε η οικογένεια

κοντά της. Ένας φίλος μάς δάνεισε το διαμέρισμα του για τις δυο τελευταίες μέρες μας. Είχαμε πραγματικό κρεβάτι, πραγματική κουζίνα όπου μαγειρεύεις ένα πραγματικό γεύμα. Πήγαμε μαζί στο σταθμό, σιωπηλοί. Τώρα σκέφτομαι πως έπρεπε να είχαμε αρραβωνιαστεί εκείνη τη μέρα. Εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή θα ήμουν έτοιμος. Στην αποβάθρα του σταθμού, έβγαλα από τη τσέπη μου την αλυσίδα του χρυσού ρολογιού που θα επέστρεφα στον πατέρα μου και την έβαλα στο λαιμό σου.

Το διάστημα που έμεινα στη Βιέννη είχα στη διάθεσή μου το μεγάλο σαλόνι του διαμερίσματος, με το πιάνο με ουρά, τη βιβλιοθήκη, τους πίνακες. Κλεινόμουν μέσα το πρωί, έβγαινα στις μύτες των ποδιών για να εξερευνήσω τα ερείπια της παλιάς πόλης και δεν έβλεπα τα μέλη της οικογένειάς μου παρά μόνο στα γεύματα. Ξαναέγραφα το κεφάλαιο 2 του Δοκιμίου: «Η αισθητική μετουσίωση, η χαρά, το Ωραίο» και διάβαζα το *Three Soldiers*⁸ του Ντος Πάσος και το *Η Έννοια της διαμεσολάβησης στη φιλοσοφία του Χέγκελ* (δεν είμαι σίγουρος για τη ακρίβεια του τίτλου). Στα τέλη Ιανουαρίου ανακοίνωσα στη μητέρα μου

ότι θα γύριζα «σπίτι μου» στη Λωζάνη, για τα γενέθλιά μου. «Μα τι σε κρατάει εκεί πέρα;» ρώτησε. «Το δωμάτιό μου, τα βιβλία μου, οι φίλοι μου και μια γυναίκα που αγαπώ», είπα. Σου είχα στείλει ένα μόνο γράμμα όπου περιέγραφα τη Βιέννη και τη νοοτροπία των δικών μου, και ευχόμουν να μην τους γνωρίσεις ποτέ. Εκείνη την ημέρα, σου έστειλα ένα τηλεγράφημα: «Till Saturday dearest»⁹.

Νομίζω πως βρισκόσουν ήδη στο δωμάτιό μου όταν γύρισα. Η κλειδαριά άνοιγε μ' ένα σουγιά ή με μια φουρκέτα. Ήταν Φεβρουάριος, η μικρή ξυλόσομπα ήταν σβηστή, και ο μόνος τρόπος να ζεσταθούμε ήταν να μπούμε στο κρεβάτι. Η ακρίβεια των αναμνήσεων που έχω φυλαγμένες μου δείχνει πόσο πολύ σε αγαπούσα, πόσο πολύ αγαπιόμασταν.

Στους τρεις επόμενους μήνες σκεφτήκαμε την περίπτωση να παντρευτούμε. Είχα μερικές αντιρρήσεις αρχής, ιδεολογικές. Θεωρούσα τον γάμο θεσμό της αστικής τάξης· πίστευα ότι κωδικοποιεί νομικά και κοινωνικοποιεί μια σχέση η οποία, εφόσον είναι ερωτική, συνδέει δυο ανθρώπους σε ό,τι λιγότερο κοινωνικό έχουν. Η νομική σχέση έχει την τάση, ή μάλλον την αποστολή, να αυτονομείται από την εμπειρία και τα συναισθήματα των συντρό-